

Geréb László: A munkásügy irodalmunkban. 1832—1907. Tanulmányok. Bp. 1961. Akadémiai K. 179 I. 8 t. (Irodalomtörténeti Füzetek 34.)

Úttörő jelentőségű, igen hasznos vállalkozásba kezdett Geréb László, midőn az 1832—1907 közötti évek irodalmát s egyre gyarapodó sajtóját a munkásmozgalmi vonatkozások szempontjából átvizsgálta. Ilyen irányú munkássága már korábban is értékes eredményeket mutatott fel (s itt a párizsi kommun egykorú magyar irodalmi visszhangját és az 1867—1872 évek munkásábrázolását felmérő két bibliográfiáját említenénk elsősorban), a most közreadott négy tanulmányában mintegy az eddigi felmérések összegezését, elvi általánosítását találjuk. Adatok sokaságával bizonyítva rajzolja meg a kötet gerincét kitevő tanulmányban a magyar szocialisztikus irodalom és publicisztika kibontakozásának folyamatát, amely szocialista irodalmunk létrejöttének előzménye és előkészítő szakasza. Pándi Pál még 1948-ban írt munkája (Munkásosztály és magyar irodalom) után és Komlós Aladár nagyjelentőségű kezdeménye (A magyar szocialisztikus líra előzményei és kezdetei) mellett Geréb László e fejlődésrajza főként a korabeli prózairodalom és publicisztika területén szélesíti ki eddigi ismereteinket. Fokról-fokra követi a munkásélet első nyomait irodalmunkban, ahogyan előbb a nyugati, főképp angol proletariátus helyzetéről adnak hírt egyes útleírások és más művek, még a magyar munkásosztály színrelépése előtt, majd a kialakuló hazai proletariátus és mozgalma ábrázolását, irodalmi visszhangját igyekszik átfogóan bemutatni. A Tánácsos Mihályról szóló szép sorok mellett az eddigiéknél erősebb pozitív hangsúllyal domborítja ki Jókai Mór politikai arcélét. A korabeli munkásábrázolás szemszögéből vizsgálja Vajda János, Kiss József, Tolnai Lajos, Arany László és más írók műveinek munkás-vonatkozásait, s gazdag példatárral szolgál a párizsi kommun publicisztikai visszhangjából, amelyből Ugron Gábor helyzetképei külön is kiemelkednek.

A második tanulmány sokban igaz, bár egyes mozzanataiban túlértékelő képet rajzol a tragikus sorsú Darmay Viktor politikai költészetéről. Történeti érték-oldaláról szemlélve e verseket, Geréb vitába száll Komlós Aladár ítéletével, aki e korszak költészetének fejlődésvonalában nálánál kevésbé rangos helyre állítja a lírikus Darmayt. Csak hogy az irodalmi mű valódi (s nem pillanatnyi) történeti értéke éppen a pozitív eszmeiség művészi megvalósításában, esztétikumában rejlik. Mindenesetre Geréb részletes elemzése nyomán politikailag gazdagabbnak, színebbnek látszik Darmay költészete, mint

ahogy az utóbbi években számon tartottuk.

Az 1905-ös orosz forradalom eseményeit követő költői és publicisztikai reagálást méri fel a kötetet záró két tanulmány. A forradalom hullámzásainak nyomában haladva, mindig a konkrét helyzet viszonyai között elemzi itt Geréb az irodalom reagálását, s különösen sikertült a cárizmus ellen írt versek hazai viszonyokra utaló rejtett célzásait feltárni. Ady Endre, Kiss József, Juhász Gyula, Szép Ernő és Gábor Andor szép költői visszhangjai mellett már a munkásmozgalom oldalán induló költők, Farkas Antal, a fiatal Madarász Emil és Peterdi Andor is megszólalnak az orosz néppel együttérző nagy hangorkánban. Érdekes, hogy a mennyiségileg sokkal nagyobb, szerteágóbb publicisztikai reagálás valóságképe — Ady publicisztikai írásai kivételével — jóval gyengébbnek, kevésbé lényegretapintónak látszik, mint a versbeni állásfoglalások (s itt nemcsak az említett költőkre, hanem a vonatkozó versanyag egészére is gondolunk). E tanulmányok külön értéke, hogy megfelelően elemzik a korabeli hazai munkás-sajtó elméleti gyengeségeit, opportunizmusát is, s figyelmünket ismételtelen Ady Endre állásfoglalására irányítják, aki mindenkinél meszebbre tekintett, jobban látott.

A „munkásügy” visszhangjától a forradalmi szocialista irodalom kifejlődéséig a történelmi lépcsőfokok egész során haladt át az irodalom. E hosszú folyamat, melynek első fázisait követi Geréb László jelen tanulmányaiban, együttesen, egészében végig-elemelve jelenti a munkásügy ábrázolásának, összefüggéseinek feltárását irodalmunkban. Innen tekintve a tanulmánygyűjtemény címe a szerző szándékánál szélesebbnek, átfogóbbnak tűnheti fel a kötet anyagát. Helyénvaló lett volna a külső címlapon is jelezni, hogy az 1832—1907 közötti időszak irodalmának munkás-vonatkozásait tárgyalja.

Maga a szerző is szóvá teszi a kötet bevezetőjében, hogy a választott időszakon belül még elvégzendő feladat maradt az 1873—1903 közötti esztendőik sajtójának rendszeres átvizsgálása a munkásügy szempontjából. Pedig éppen ebben az időszakban, túllépve a szocialisztikus kezdeményeken, alakul ki, teszi meg az önálló lét első lépteit a magyar szocialista irodalom. Komlós Aladár *Petőfitől Ady-ig* megrajzolja e korszak költészetének fejlődését, a szocialista költők kibontakozását kitűnően bemutatta. Hasznos lenne, ha a szépróza és irodalmi igényű publicisztika hasonló érvényű feldolgozását Geréb László, e kötetben közreadott úttörő jelentőségű munkásságát betetőzve magára vállalná.

József Farkas